

déglátóig: „Pálnak hívnak, de Péter a nevem.” Nem tréfálkozni akart, hanem meggyőződését akarta kifejezni a párbeszéd nyíltságával. Arra akart utalni, hogy mit is jelent számára a péteri tisztség. A közösség szolgálatát látta saját megbízatásában.²⁷ A látogatás során végig a „levegőben” volt a kérdés: „Vajon a katolikus egyház is az ökumenikus tanács tagja lesz?” A szentatya válasza testvéri és igaz volt: „Az idő még nem érett meg erre. Még sok teológiai és lelkipásztori szempontot kell megvizsgálni, az út hosszú és nehéz lehet. De ez nem akadályoz meg minket abban, hogy tisztelettel és mély érzellemmel tekintsünk önökre.”²⁸ Ha lényegi engedményekre nem is kerülhetett sor, a hidakat egymás felé már megépítették. VI. Pál pápa még ebben az évben létrehozta a Nemzetközi Teológiai Bizottságot.²⁹ A hídépítés, azóta is folyamatos, melynek a jeleit napjainkban éppen Ferenc pápa is felmutatja, amikor közelségéről, barátságáról és szeretetéről biztosítja az egyházakat.

Az ökumenikus kapcsolatoknak nincs alternatívája, mert az egyházak csak együtt tudják megválaszolni a ma kihívásait és csak egységesen képesek teljesíteni küldetésüket. A párizsi domonkos teológus, biblikus és pluralizmus szakértő, az 1996–1999 között a Jeruzsálemi École Biblique igazgatója Claude Geffré (1926–2017) gondolatai messzemenően megvilágítják az egyházak összefogásának szükségességét: „Szeretném megvédeni a kereszténység mint vallás felfogás esélyeit nemcsak a világban általánosságban, hanem a szekularizált és posztkereszténnyé európai társadalmainkban. A mi öreg nyugati demokráciáinkban az intézményes katolikus egyház marginalizálódott. A gyakorlat és a vallásosság szintjén már nem ő határozza meg a normákat. Kénytelen részese/elszenvedője lenni a hit és az egyházhoz való tartozás szétválásának. A zsidó-keresztény hagyomány értékei vita tárgyát képezik és a szabados konformizmus jegyében győz a pénz, a gyengék megvetése, a mindenre való jog megmutatkozása a nemiség, az erőszak az

abszolút tolerancia területén, de különösen az együttélés, a család, az örökbefogadás, az abortusz, az eutanázia esetében... A hagyományos kereszténység kudarcai még nem jelentik a kereszténység evangéliumi hagyományának ellenálló képessége végét a modernitással való szembenállásban.³⁰

„Legyenek mindnyájan egy!” – kéri ma is az Úr Jézus. Törekedjünk intézményes szinten is ennek megvalósítására.

Kránitz Mihály

JEGYZETEK

- ¹ Jn 17,21. – ² Vö. KERESZTÉNY EGYSÉGTITKÁRSÁG, I. Ökumenikus Direktórium (2. rész, 1970), SZIT, Budapest 1983, 41: „Az ökumenikus lelkületnek az összes keresztényeket lelkesítenie kell.” – ³ Jn 17,21. – ⁴ *Unitatis redintegratio* (= UR), 2. Vö. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, SZIT, Budapest 2000. – ⁵ *Lumen gentium* (= LG), 2, 5. – ⁶ A KERESZTÉNYEK EGYSÉGÉT ELŐMOZDÍTÓ PÁPAI TANÁCS, II. Ökumenikus Direktórium, 11., SZIT, Budapest 1998, 15. – ⁷ Vö. 1Kor 12,4–11. – ⁸ A *Young Men's Christian Association* (1844) és a *Young Women's Christian Association* (1865) a keresztény egység előmozdításához nagy mértékben hozzájárultak. – ⁹ Vö. LG, 3. fejezet. – ¹⁰ Vö. ApCsel 2,42. – ¹¹ Vö. LG 22. – ¹² Vö. A KERESZTÉNYEK EGYSÉGÉT ELŐMOZDÍTÓ PÁPAI TANÁCS, II. Ökumenikus Direktórium 13–16. – ¹³ UR 3. – ¹⁴ UR 3. – ¹⁵ UR 4. – ¹⁶ UR 4. – ¹⁷ *Enchiridion Vaticanum*, IX, 1808. – ¹⁸ UR 5. – ¹⁹ Vö. A KERESZTÉNYEK EGYSÉGÉT ELŐMOZDÍTÓ PÁPAI TANÁCS, II. Ökumenikus Direktórium 22, SZIT, Budapest 1996, 20–21. – ²⁰ UR 7. – ²¹ II. JÁNOS PÁL pápa, *Ut unum sint*, 40 (körlevél, 1995), SZIT, Budapest 1996, 36. – ²² *Ut unum sint*, 16. – ²³ UR 11. – ²⁴ Vö. SARTORI, L. (1924–2007), *Per una teologia in Italia: scritti scelti*, I., Edizioni Messaggero, Padova 1997, 142. – ²⁵ II. Ökumenikus Direktórium, 98–99. – ²⁶ ADORNATO, G., *Paolo VI. Il coraggio della modernità*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2008, 6. – ²⁷ ADORNATO, G., *Paolo VI. Il coraggio della modernità*, 213: „Nous sommes convaincu que le Seigneur Nous a donné – sans aucun mérite de Notre part –, un ministère de communion.” – ²⁸ Vö. *Insegnamenti di Paolo VI*, VII (1969), 395. – ²⁹ Vö. ADORNATO, G., *Paolo VI. Il coraggio della modernità*, 214. – ³⁰ GEFFRÉ, CL., *L'avenir du christianisme face au défi du pluralisme culturel et religieux*, in *Revue des Sciences Religieuses* (2009/4), 583–584.

A feledésbe merült 94 tantétel

Sokan felvetették már a kérdést, hogy Luther Márton 1517 októberében vajon a búcsú tárgykörében miért éppen 95 tétellel állt a nyilvánosság elé? Miért nem választott inkább valami kerek, vagy éppen biblikus számot, mondjuk 70-et, 120-at vagy éppen 100-at? E kérdés feltevésénél többet azonban eddigi ismereteink szerint nem nagyon tudunk tenni. Mégis ott motoszkál bennünk a kíváncsiság: csak a véletlen szüleménye lenne az 95 lutheri tézis?

A kelenföldi evangélikus gyülekezet Bibliaiskolájában az 500 éves jubileumhoz kapcsolódóan részletes tanulmányozásra került a lutheri tézissorozat. Már túl voltunk az általánosan ismert bevezetésen, mi több, a tételek egy részét is magunk mögött hagytuk, amikor is a neves irodalomtörténész, Reisinger Jánosnak Lutherről még 2015-ben tartott előadásorozata került elénk.¹ A máso-

dik előadás címe igencsak felkeltette figyelmüket: *Miért éppen 95 tételt szögezett ki Luther Márton?* Nagy érdeklődéssel és várakozással hallgattuk tehát az előadást, melyből megtudhattuk, hogy a 95 tétel egyáltalán nem a véletlen műve. Albrecht mainzi érsek (1491–1541) ugyanis 1517-ben egy 94 pontból álló *Utasítás*-sal látta el a búcsúcédula árusait, s a reformátor erre reflektálva és vitába szállva fogalmazta meg ugyancsak 94 ill. plusz egy ráadással kiegészített híres tételsorozatát.

Kíváncsian vártuk az előadás végkifejletét is. Ez az igencsak fontosnak tűnő adat, vajon milyen forráson alapszik? Az előadásból végül nem derült ki, mindössze csak annyi, hogy Reisinger többek között Dr. Varsányi Mátyásnak *Isten embere. Dr. Luther Márton élete* című, 1938-ban napvilágot látott könyvét ajánlotta hallgatóinak.²

Nosza – mit volt mit tenni –, lássuk csak egy kicsit közelebről is e feledésbe merült kötetet! És valóban – a 95 tételről szóló XI. fejezetben többek között ezt olvasuk: *Tetzellel nem lehetett bírni. Úton-útfélen azt hirdette, hogy az ő piros keresztje és vaspántos ládája több embernek szerzett üdvöt, mint Krisztus golgothai keresztje! A mérték betelt. Luther tollat ragadott a kezébe és a bűnbocsátó cédulaárusoknak adott 94 pontból álló utasításra válaszképpen 95 pontban (hogy övé legyen az utolsó szó) a legszentebb lelki javakkal üzött vásár ellen tiltakozott.*³

Mégis mi lehet az itt említett 94 pontból álló utasítás? Sajnos forrás vagy hivatkozás híján: csak egy újabb kérdés következhetett: mûgis mire alapozhatta kijelentését az evangélikus történész? Annak ellenére, hogy minderről mi még nem hallottunk, vajon miért lenne hihetőbb azt feltételeznünk, hogy mindez a szerző pusztá fantáziájának szüleménye?

És akkor most hogyan tovább? Mi lenne, ha korunk nagy vívmányával, a világhálóval próbálkoznánk?! Van-e találat a mindenki által használatos keresőben, ha beírjuk az újdonság hatásával bíró kulcsszavakat? Sajnos mindez hiábavalóság, értékelhető találat egy sincs...

És mi lenne akkor, ha a kulcsszavakat németre átültetve kutatnánk tovább? És láss csodát! Az így előugró eredmény már sokkal biztatóbb. Két konkrét találat is érkezik. Vegyük csak sorra őket!

Az első egy az 1983-as Luther-évben a mainzi Gutenberg-múzeumban tartott, könyvnyomtatással foglalkozó kiállítás katalógusa, melyben szinte szó szerint szerepel a Varsányi által közölt információ.⁴ No, ez már valami! Igen ám, csak hogy a 20. század 30-as éveiben vajon honnan ismerhette vagy idézhette volna Varsányi mindent? Egy azonban meglehetősen biztató, hogy 1983-ban ugyanezen információkról újra(!) írt valaki?!

Tovább lépve s megnyitva a második találatot, megdöbbenünk, mert egy-kettőre kiderül, hogy ez az, amit kerestünk! Ez mindent visz, és minden rejtélyre megadja az egyértelmű választ. Egy tanulmány még a 19. század második feléből, melynek szerzője a német egyháztörténész, D. Paul Tschackert (1848–1911). *Kleine Beiträge zu Luthers Leben* című tanulmányát 1889-ben publikálta a *Theologische Studien und Kritiken* című folyóiratban.⁵ Az öt fejezetet magába foglaló dolgozat első részének címe pedig így hangzik: *Miért írt Luther éppen 95 tézist a bűcsúról?*⁶ S ez még nem minden! A német digitális folyóirat-archívum honlapján⁷ bárki szabadon lapozgathat a különböző periodikákban. Egy-két kattintás, és máris elének tárul Tschackert teljes dolgozata...!⁸

A német történész tanulmányából azután teljesen egyértelművé válik, hogy Luther 95 tézise tényleg nem a véletlen műve! Albrecht mainzi érsek valóban készített egy *Utasítást* a bűcsúhirdetőknek, melynek eredeti nyomtatott példányát többek között a Königsbergi Városi Könyvtárban őrzik.⁹ A szerző továbbá beszámol arról is, hogy az eredeti dokumentum 94 bekezdést tartalmaz. A nyomtatott változat lapszélein pedig az egyes bekezdések 2-től 94-ig be is vannak számozva, hogy így az egyes pontok még egyértelműbben elkülönüljenek egymástól.¹⁰

A dolgozat a teljesség igénye nélkül tételeken is párba állít jó néhány érseki instrukciót és Luthernek arra adott tézisé válaszait, kimutatva ezzel a két dokumentum közötti vitathatatlan összefüggést.¹¹

Tschackert végül Johannes Poliandert (1487–1541), a lipcsei Tamás-iskola egykori rektorát idézi, aki egyik levelében maga is arról ír, hogy a bűcsúvita kirobbanását Albrecht érsek instrukciói generálták.¹²

Ezek alapján most már sokkal jobban érthető az is, amit a bibliaiskolai tanulmányozás során többször megállapítottunk. Feltűnő, hogy Luther 95 tézise valahogy nem annyira gördülékeny, ütős, mint inkább szörszálhasogató, itt-ott nehézkes, mi több néha önmagát ismétlő, ami Luther egyéb műveit és iratait figyelembe véve igen csak szokatlan. Ennek oka sem lehet véletlen tehát. A reformátor nem csak úgy gondolt egyet, tollat ragadott, s elkezdte a tézisgyártást. Sokkal inkább az egyházi főméltóság eligazító, ám teológiailag igencsak problémás utasításaira replikázott.

Elgondolkodtató továbbá, hogy Luther a 94 „pont”-ból álló *Utasítások*-ra miért nem „pontok”-kal válaszolt?! Nagy valószínűséggel azért, mert Albrecht érsek üzenete egyben főpapi kinyilatkoztatásként is értelmezhető, mely feltétlen követendő és megtartandó, mi több – minden földi halandóra érvényes. Az tehát, hogy Luther pontok helyett tézisekkel reagált minderre, egyben azt is jelenti, hogy ekkor még a felsőbbtség iránti teljes tisztelet és engedelmesség jellemezte!¹³ Az Ágoston-rendi szerzetestanár nem kinyilatkoztat, nem pontokba foglalja teológiai látását, véleményét, hanem – az érsek pontjaira reflektálva – téziseket fogalmaz. Azaz kortársait megelőző módon, mint a teológia professzora 1517-ben már jóllehet sok mindent másképpen lát és értelmez, mint saját feljebbvalója, ezt azonban csak, mint vitatárgyat, javaslatot, felvetést tár a nagyvilág elé. Meghagyva ezzel annak lehetőségét, hogy azokat bárki akár meg is cáfolhatja.

Luthernek erre az engedelmességet és tiszteletet sugalló magatartására egyébként Tschackert is felhívta olvasói figyelmét. Szerinte ezért nem véletlen az sem, hogy Luther tézisei között semmilyen utalást nem találunk az érsek 94 pontjára.¹⁴

Blázy Árpád

JEGYZETEK

¹ L. https://www.youtube.com/watch?v=IWR2To_CPO4 – ² Dr. Varsányi Mátyás: *Isten embere. Dr. Luther Márton*. Bp. 1938 – magánkiadás. – ³ Uo. 56. o. – ⁴ Halbey, Marianne: *Drucken im Vorfeld der Reformation, Eine Ausstellung zum Lutherjahr vom 6. September bis 23. Oktober 1983 im Gutenberg-Museum Mainz – Ausstellungskatalog*. Mainz Gutenberg-Museum. 1983. 34. o. – ⁵ D. Paul Tschackert: *Kleine Beiträge zu Luthers Leben*. In: *Theologische Studien und Kritiken: eine Zeitschrift für das gesamte Gebiet der Theologie*. 62. évfolyam /1. füzet (1889) 359–378. o. – ⁶ Uo. *Warum hat Luther gerade fünfundneunzig Ablaßthesen geschrieben?* 359–365. o. – ⁷ <https://www.digizeitschriften.de/startseite/>. – ⁸ <https://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?PID=urn%3Anbn%3Ade%3Absz%3A21-dt-7779>, itt a 359. oldalt jelző gombra kattintva. – ⁹ Albrecht von Brandenburg: *Instructio summaria pro subcommisariis*. Stadtbibliothek in Königsberg (Ca 232 I, 4°, Stück 10). Egy további példány található: Gräfilich Stollbergschen Bibliothek, Wernigerode. Közli Tschackert 360. o. 1. j. – ¹⁰ Uo. 364. o. – ¹¹ Uo. 361–364. o. – ¹² Uo. 365. o. – ¹³ Vö. A 95 tétel eredeti latin feliratával: *Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum*. – ¹⁴ Tschackert 361. o.